

VERTYBINIS POŽIŪRIS Į KONSTITUCINĮ REGULIAVIMĄ, ĮTVIRTINANTĮ
ŽMOGAUS TEISIŲ SRITIES SANTYKIŲ PAGRINDUS, IR IŠ JO
IŠPLAUKIANTYS SUNKUMAI

Lina Beliūnienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4546
Elektroninis paštas libeliu@gmail.com*

Pateikta 2008 m. sausio 10 d., parengta spausdinti 2008 m. rugsėjo 23 d.

Santrauka. Straipsnyje aptariamas vertybinis požiūris (arba vadinamoji vertybių teorija), kurio laikomasi interpretuojant konstitucinių nuostatų, įtvirtinančių santykių, susijusių su žmogaus teisių sritimi, pagrindus, turinį. Daroma išvada, jog žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių statuso išryškinimas yra Konstitucinio Teismo metodologinis pagrindas šios srities nuostatų turiniui išaiškinti.

Atsakant į klausimą, kokios rūšies vertybės yra konstitucinio reguliavimo interpretavimo orientyrai (nuorodos), svarstoma, ar egzistuoja konstitucinių vertybių sąrašas bei jų hierarchinė tvarka (atsižvelgiant į žmogaus teisių bei žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių sistemą). Susiduriama su konstitucinių vertybių apibendrinimo lygio konstitucinėje jurisprudencijoje problema. Nagrinėjant konstitucinių vertybių aiškinimo šaltinių klausimą patvirtinama, kad konstitucinių vertybių šaltiniais tampa tiek Konstitucijos tekstas (Konstitucijos normos ir principai), tiek jos dvasia (išvedama iš konstitucinio reguliavimo visumos).

Vertybinis nuostatų, susijusių su konstituciniu žmogaus teisių įtvirtinimu, interpretavimas atsižvelgiant į valstybės charakteristikas, išreiškiamas konstituciniais teisinės valstybės, demokratinės valstybės ir socialiai orientuotos valstybės principais, konstitucinėje jurisprudencijoje lemia valstybės įsipareigojimus jų atžvilgiu. Kadangi Konstitucija įtvirtina, saugo ir gina konstitucines vertybes, o tarp jų – ir žmogaus teises, vadinasi, valstybė jokia būdu negali paneigti žmogaus teisių vertybinio statuso.

Pagrindinės sąvokos: žmogaus teisės, vertybinis požiūris, arba vertybių teorija, vertybių sistema, vertybių šaltiniai, valstybės įsipareigojimai.

IVADAS

Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių žmogaus teisių ir laisvių sistemą, jų garantijas, teisių ir laisvių ribojimo pagrindus bei sąlygas (trumpiau tariant – konstitucinių nuostatų žmogaus teisių srityje), aiškinimas tam tikro valstybės ar/ir konstitucinės teorijos suvokimo kontekste galimas remiantis įvairiomis teorijomis: klasikine, arba liberaliaja, institucine, vertybių, demokratine-funkcine, gerovės valstybės ir kt.¹ Tokio sisteminio (remiantis tam tikra teorija) šių nuostatų interpretavimo būtinybė

nulemta šių nuostatų glaustumo ir fragmentiško žmogaus teisių turinio pobūdžio bei skirta spręsti specifiniams reguliavimo uždaviniams, kurie, pakitus politinėms-socialinėms aplinkybėms, reikalauja keisti konstituciją ar jos akcentus.² Viena iš šių teorijų – vertybių teorija (perteikianti fundamentalių teisių, arba etinių, arba plačiausia prasme – neinterpretystiną požiūrį³), reiškia

² Ten pat. P. 176.

³ Šis požiūris konstitucinėje bylų sprendimo praktikoje remiantis Vokietijos Pagrindiniu Įstatymu sisteminių vientisumą (apimdamas specifines prielaidas ir kalbos būdą) įgijo kaip vertybių teorija, kurios naudojimas kulminaciją pasiekė Lüth byloje. Šioje byloje Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo: „yra lygiai taip pat teisinga, kad Pagrindinis Įstatymas, kuris nėra vertybiškai neutrali sistema [...], nustato objektyvią vertybių tvarką jo konstitucinių teisių kataloge [...]. Ši vertybių tvarka, kai dėmesys sutelkiamas ties laisvai besivystančios visuomenėje asmenybės orumu, turi būti laikoma fundamentaliu konstituciniu sprendimu visoms teisės sritims“. Žr. Alexy R. A Theory of

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros doktorantė.

¹ Žr. Böckenförde E. W. State, Society and Liberty. Studies in Political Theory and Constitutional Law. St. Martin's Press, New York, 1991. P. 179.

konstitucijos pradinių principų ir vertybių, kurias ji įtvirtina, paiešką.⁴ Aiškindamas konstituciją, ja vadovaudamasis Konstitucinis Teismas išryškina konstitucijos vertybinius klodus ir taip užtikrina, kad „nuolatinėje, niekuomet nenutrūkstamoje raidoje konstitucinių nuostatų stabilumas derės su konstitucijos dinamiškumu, interpretuojamu kaip gebėjimas atitikti kintančias socialines ir politines realijas“⁵.

Analizuojant minėtąjį vertybinį požiūrį kyla klausimų: kokios rūšies vertybės yra konstitucinio reguliavimo interpretavimo orientyrai (nuorodos) bei kokiuose šaltiniuose oficialus konstitucijos interpretuotojas turi ieškoti šių vertybių? Rasti atsakymus į šiuos klausimus analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir yra šio straipsnio tikslas. Juo labiau jog minėtasis požiūris konstitucinėje jurisprudencijoje išplėtojoje oficialiojoje žmogaus teisių konstitucinėje doktrinoje remiasi 2004 m.⁶ visapusiškai ir išsamiai Konstitucijos kaip vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio akto samprata ir jau anksčiau yra tapęs žmogaus teisių tarpusavio bei jų ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyros bei iš jos išplaukiančio teisių ribojimo nuostatų aiškinimo metodologiniu pagrindu.

Pasakytina, kad bendrieji konstitucinių teisių ir laisvių instituto aiškinimo Lietuvos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje metodologinių pagrindų klausimai nagrinėjami fragmentiškai; dažniausiai apie Konstitucijos vertybinius klodus užsimenama plačiau jų netiriant. Todėl šio straipsnio analizavimo objektas yra Konstitucinio Teismo vertybinis požiūris į žmogaus teisių konstitucinį reguliavimą. Pagrindinis tyrimo metodas – dokumentų analizė. Juo tiriama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktuose atskleidžiama oficialioji konstitucinė žmogaus teisių doktrina; taikomi loginės ir sisteminės analizės metodai, parankūs nagrinėjant konstitucinę jurisprudenciją, pasižyminčią tęstinumu.

1. KONSTITUCINIO TEISMO VERTYBINIS POŽIŪRIS Į KONSTITUCIJĄ APSKRITAI

Interpretuodamas Konstitucijos nuostatas, Konstitucinis Teismas remiasi vienokia ar kitokia teisės samprata, taiko tam tikrus metodus.⁷ Svarstant jo veiklos metodologinius klausimus, t. y. kokių metodologinių⁸

pagrindu vadovaujamosi aiškinant konstitucines nuostatas, konkrečiai įtvirtinančias santykius, susijusius su žmogaus teisių sritimi, atkreiptinas dėmesys į Konstitucijos sampratą. Konstitucinėje jurisprudencijoje ji suvokiama kaip vertybių sistemos sąvadas: Konstitucija įvardijama kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinantis ir ginantis aktas,⁹ Teismas konstatuoja, kad Konstitucijoje įtvirtintus, jos saugomus ir ginamus Tautos siekius ir vertybes išreiškia įvairūs Konstitucijos principai.¹⁰ Taigi Teismo vertybinis požiūris kildintinas iš Konstitucijos sampratos, kuri leidžia manyti, jog Konstitucijos nuostatos aiškintinos būtent remiantis vertybine pozicija.

Toliau nurodant argumentus, kuriais remiantis būtų galima tvirtinti egzistuojant Teismo vertybinį požiūrį į Konstituciją, pasakytina, jog Konstitucinio Teismo vartojamas oficialiosios konstitucinės doktrinos apibūdinimas (jos turinio apibrėžimas, jos keitimą lemiančių aplinkybių išvardijimas bei tam tikro šios doktrinos reinterpretavimo draudimas, taip pat Konstitucinio Teismo nutarimų oficialaus paskelbimo atidėjimo doktrina) taip pat rodo Teismo požiūrį į Konstituciją kaip vertybių sistemą. Apibrėždamas oficialiosios konstitucinės doktrinos turinį (reguliavimo dalyką), Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog jis apima ir konstitucinių vertybių pusiausvyrą,¹¹ t. y. atskleidžiamos konstitucinės vertybės ir jų darnumas. Konstitucinis Teismas įtvirtina,¹² jog „Minėta būtinybė tam tikras oficialias konstitucines doktrines nuostatas reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, gali lemti tik tokios aplinkybės kaip būtinybė [...] labiau apginti, apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, poreikis sudaryti palankesnes sąlygas įgyvendinti Konstitucijoje deklaruotus lietuvių tautos siekius, kuriais grindžiama pati Konstitucija [...]“ Konstitucinis Teismas minėtuose nutarimuose ir sprendimuose akcentuoja, kad „[...] oficialios

Constitutional Rights. United States: Oxford University Press. 2002. P. 93.

⁴ Kaplin W. A. The Concepts and Methods of Constitutional Law. United States of America: Karolina Academic Press. 1992. P. 129.

⁵ Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*. 1999 m. Nr. 2 (14). P. 7.

⁶ Ši laiko riba pasirinkta todėl, kad būtent 2004 m. gegužės 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas itin pabrėžė Konstitucijos kaip vertybių sistemos sampratą. Žr. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094.

⁷ Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999. T. 12(4). P. 49.

⁸ Žodis „metodologinis“ reiškia sąsają su metodologija. O metodologija galima apibrėžti kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą (bendroji metodologija) ir jo principus (bendramokslinė metodologija) bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką (mokslų krypčių metodologija). Žr. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir

metodai. Kaunas: Technologija, 1997. P. 54. Pasakytina, kad interpretacinio požiūrio ir metodologijos sąvokas gretina W. A. Kaplin. Žr. Kaplin W. A. The Concepts and Methods of Constitutional Law. United States of America: Karolina Academic Press. 1992. P. 24.

⁹ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 181-6708. Nr. 186. Reikia paminėti, jog idėjų, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta vertybių sistema, yra ir ankstesniuose Teismo sprendimuose: žr., pavyzdžiui, 1998 m. rugsėjo 24 d., 2002 m. liepos 11 d. ir kt. nutarimus. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 85-2382; 2002. 72-3080.

¹⁰ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 181-6708. Nr. 186.

¹¹ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 105-3894; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 181-6708. Nr. 186.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 36-1292; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 88-3475, atitaisymas – 2006. Nr. 137; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 127-4849; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007-. Nr. 110-4511; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 110-4512.

konstitucinės doktrinos (jos nuostatų) reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, yra negalima, konstituciškai neleistina, jeigu tuomet yra pakeičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistema [...]“¹³. „[...] Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo oficialų paskelbimą, jeigu tai būtina, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti tas *lacunae legis*, kurios atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes.“¹³

Vadinasi, iš Teismo išplėtos Konstitucijos sampratos bei kitų minėtų jo sukurtos oficialiosios konstitucinės doktrinos aspektų, sustiprinančių Konstitucijos kaip vertybių sistemą įtvirtinančio akto įrodymą, apibūdinimo kildintinas Teismo vertybinis požiūris į konstitucinį reguliavimą apskritai.

2. KONSTITUCINIO TEISMO VERTYBINIS POŽIŪRIS Į ŽMOGAUS TEISIŲ SRITĮ

Iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų, kuriuose pareiškėjo ginčijama teisės norma yra traktuojama atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, įtvirtinančias žmogaus teises ir laisves (ir kitus aktus), galima suprasti, jog Konstitucinis Teismas apskritai konstatuoja egzistuojant žmogaus teises ir laisves kaip konstitucines vertybes.¹⁴ Teismas šias teises ir laisves vadina „didžiausia teisine vertybe“¹⁵.

Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d.¹⁶ ir 2004 m. kovo 5 d.¹⁷ nutarimuose konstatuojama, jog konstituciniu įtvirtinimu asmens teisėms ir laisvėms pripažįstamas konstitucinių vertybių statusas (pavyzdžiui, tokios vertybės statusą įgyja socialinis aprūpinimas (2004 m. kovo 5 d. nutarime aiškinamas Konstitucijos 52 straipsnis); susirinkimų laisvė (2000 m. sausio 7 d. nutarime¹⁸ aiškinamas Konstitucijos 36 straipsnis) ir kita.

Atskiros žmogaus teisės ir laisvės konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat vadinamos konstitucinėmis vertybėmis, pavyzdžiui, teisė į susivienijimus (asociacijų laisvė): „Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris dirbtinai arba nepagrįstai suvaržytų susivienijimų steigimo laisvę ir veiklą, nes taip

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 9-289.

¹⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 57-2552. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1997 m. gegužės 6 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose asmens teisės vadina konstitucinėmis vertybėmis, vadovaudamasis socialiniu požiūriu: „socialiniu požiūriu tiek viešasis interesas, tiek asmens teisės [...] yra konstitucinės vertybės“. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 40-977; 2004. Nr. 181-6708, Nr. 186.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 126-2962; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 15-314; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 101-2916.

¹⁶ Žr. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 23-546.

¹⁷ Žr. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 38-1236; atitaisyimas – 2004. Nr. 57.

¹⁸ Žr. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 3-78.

būtų pažeista konstitucinė vertybė – teisė į susivienijimus (asociacijų laisvė).“¹⁹

Kita vertus, Konstitucinis Teismas universalios ir nekvestionuojama vertybe vadina „žmogaus teisių ir laisvių pripažinimą ir jų gerbimą“²⁰, t. y. ne pačius gėrius, bet jų pripažinimą ir gerbimą. Manytina, jog toks Teismo įvardijimas grįstinas žmogaus teisių kaip vertybių konstitucinio įtvirtinimo aktu.

Galima pateikti ir Konstitucinio Teismo nutarimo citatą, kurioje žmogaus teisių apsauga Konstitucinis Teismas vadina tam tikrų konstitucinių vertybių apsauga: „Konstitucijoje yra įtvirtinta žmogaus teisių apsauga: gyvybės (19 straipsnis), asmens neliečiamumo (25 straipsnis), nuosavybės neliečiamumo (23 straipsnis) ir kt.“²¹ Iš šios citatos matome, jog teisėms įvardyti Teismas vartoja šių teisių saugomų vertybių, o ne pačių teisių formuluotes (pvz., teisė į gyvybę). Ne pati žmogaus teisė, o jos saugomas gėris vadinamas vertybe ir, pavyzdžiui, 2000 m. gegužės 8 d. nutarime nurodoma, kad: „Nagrinėjamos bylos aspektu svarbi privatumo (privataus gyvenimo), kaip vertybės, į kurią žmogus turi Konstitucijoje įtvirtintą teisę, samprata“²².

Taigi konstitucinė jurisprudencija atskleidžia žmogaus teisių, jų saugomų gėrių bei šių teisių pripažinimo ir gerbimo kaip konstitucinių vertybių statusą.

3. ŽMOGAUS TEISĖS TARP KITŲ KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ

Keltinas klausimas, kokios rūšies vertybės yra konstitucinio reguliavimo interpretavimo orientyrai (nuorodos)? Atsakydami susiduriame su būtinybe išnagrinėti konstitucinių vertybių sistemą. Sistemos analizė apskritai suponuoja poreikį nustatyti ją sudarančius elementus, jų vietą sistemoje bei ryšius tarp sistemos elementų, todėl pirmiausia būtina išsiaiškinti, kokios vertybės vadinamos konstitucinėmis, koks yra jų sąrašas.

Vadovaujantis Teismo jurisprudencija atskleistinas didesniu ar mažesniu apibendrinimo laipsniu pasižyminčių konstitucinių vertybių spektras. Minimos universalios vertybės: pagarba teisei ir teisės viešpatavimui, valdžios galių ribojimas, valdžios įstaigų priedermė tarnauti žmonėms ir atsakomybė visuomenei, teisingumas, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas ir jų gerbimas;²³ visuotinę reikšmę turinčios nacio-

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 105-3894.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 90-3529, atitaisyimas – Nr. 137.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 80-2423.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 39-1105.

²³ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 90-3529, atitaisyimas – Nr. 137. Be to, ankstesniuose 1997 m. gegužės 6 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutari-

nalinės vertybės (natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai ir ypač vertingos vietovės;²⁴ kultūra²⁵); savaiminės demokratijos vertybės (susirinkimų laisvė;²⁶ minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė²⁷); pagrindinės vertybės, kuriomis grindžiamas tam tikras teisės institutas, pavyzdžiui, pagrindinės vertybės, kuriomis grindžiamas Lietuvos ūkis: privačiosios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva²⁸ ir kitos.

Demokratinėje visuomenėje egzistuojantys konstituciškai svarbūs tikslai, viešasis interesas (gyvybiškai svarbūs ar kiti ypač reikšmingi visuomenės interesai) – ši grupė taip pat gali būti vadinama konstitucinėmis vertybėmis (kaip, pavyzdžiui, teigiama, 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime, kad konstitucinės vertybės *inter alia* yra žmogaus teisės ir laisvės, konstitucinė santvarka, visuomenės, valstybės saugumas, viešoji tvarka²⁹) arba ja remiamasi kaip atskiru žmogaus teisių ir laisvių ribojimo pagrindu, siekiant apsaugoti tam tikrus gėrius kartu su kitomis asmens teisėmis ir laisvėmis bei Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsaugos siekais.³⁰

Taigi pasakytina, jog priimdama sprendimą byloje dėl tikrinamo tam tikro akto teisinio reguliavimo konstitucingumo, Teismas nepateikia baigtinio konstitucinių vertybių sąrašo, kadangi šių konstitucinių vertybių sąrašas pildomas „byla po bylos“. Nagrinėdamas konkretų atvejį – laisvės gauti ir skleisti informaciją ribojimo pagrindus ir sąlygas, Konstitucinis Teismas daro išvadą dėl Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje numatytų šios laisvės ribojimo pagrindų, atskleidžiančių konstitucines vertybes, neišsamumo: „[...] Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus, baigtinis, taigi kaip neleidžiantis laisvės gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* nepaminėtas, konstitucines vertybes“.³¹ Taip pat reikia pažymėti, kad konstitucinių vertybių sąrašo nebuvimo faktą patvirtina E. Jarašiūnas, pažymėdamas, jog „Konstitucinis Teismas

muose Teismas viešąjį interesą vadina konstitucine vertybe, vadovaudamasis socialiniu požiūriu: „socialiniu požiūriu tiek viešasis interesas, tiek asmens teisės [...] yra konstitucinės vertybės“. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 40-977; 2004. Nr. 181-6708, 2004. Nr. 186.

²⁴Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 63-2235.

²⁵Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 87-3274.

²⁶Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 3-78.

²⁷Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 49-1424.

²⁸Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 18-561; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 28-1003

²⁹Žr. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7.

³⁰Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 28-1003; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 93-4000; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 15-465.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 113-4131.

nėra suformulavęs apibendrintos „konstitucinės vertybės“ sąvokos, sudaręs jų sąrašo, tačiau konkrečioje byloje, vadovaudamasis Konstitucija, reikšdamas nuomonę dėl teisės ribų, jis daro atitinkamą išvadą“.³²

Analizuojant anksčiau nurodytą tik „pavyzdinių“ konstitucinių vertybių sąrašą kyla klausimas, svarbus užtikrinant konstitucinių vertybių pusiausvyrą: ar konstitucines vertybes galima išdėstyti tam tikra tvarka³³ taip pabrėžiant, jog, pavyzdžiui, tam tikros konstitucinės vertybės yra svarbesnės už žmogaus teises ir laisves, ir atvirkščiai, ir ar pačių žmogaus teisių ir laisvių sistemoje vienos teisės yra svarbesnės už kitas.³⁴ Šis klausimas, R. Alexy nuomone, gali būti formuluojamas jį siejant su kartinėmis vertybių teorijos konstitucinių vertybių tvarkos, hierarchinės vertybių tvarkos bei vertybių sistemos sąvokomis.³⁵

Klausimą, ar tam tikros teisės yra svarbesnės už kitas, nagrinėja R. Smith ir atsako, jog akivaizdu, kad teisei į gyvybę turi būti suteikta tam tikro laipsnio viršenybė (pirmumas), netgi jei tik praktiškumo sumetimais.³⁶ Konstitucinio Teismo nuomone, taip pat pabrėžtinas žmogaus gyvybės ypatingumas, kartu pabrėžiant ir žmogaus orumo išskirtinumą bei atskleidžiant tokio šių vertybių³⁷ ypatingumo priežastis bei pasekmes: „[...] žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo. Atsižvelgiant į tai žmogaus gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės. Konstitucijos paskirtis tokiu atveju yra užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą. Šie reikalavimai keliami visų pirma pačiai valstybei“.³⁸

Iš tiesų tam tikros žmogaus teisės vieta žmogaus teisių sistemoje gali būti nulemta jos reikšmės. Informacijos laisvė, E. Jarašiūno nuomone, kurios pobūdį Tei-

³² Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje. *Jurisprudencija*. 1998. T. 9(1). P. 130.

³³ Kita vertus, jei negalima pateikti baigtinės konstitucinių vertybių sistemos arba jų katalogo, neišku, kas turi būti sudėliota tam tikra tvarka. Tačiau pasakytina, jog kiekybiniai jurisprudencinės konstitucijos parametrai (tai, kad didžioji dalis konstitucijos nuostatų jau yra išaiškintos, dažnai ta pati norma ar principas interpretuoti ne kartą, atskleisti įvairūs konstitucinio reguliavimo aspektai ir elementai) rodo, kad konstitucinių vertybių sistema vis plečiama. Žr. Jarašiūnas E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*. 2006. 12(90). P. 24. Beje, kaip tvirtina E. Jarašiūnas, konstitucinės jurisprudencijos kokybę atskleidžia ir išryškėjusi konstitucinių vertybių sistema. Žr. Ten pat.

³⁴ R. Alexy teigia, kad klausimas, kokios vertybės turi būti išdėstytos tam tikra tvarka, keltinas kalbant apie vertybes, aktualias sprendimams dėl konstitucinių teisių. Žr. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. United States: Oxford University Press. 2002. P. 96

³⁵ Žr. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. United States: Oxford University Press. 2002. P. 94

³⁶ Žr. Smith R. Texts and Materials on International Human Rights. Routledge/Cavendish. Taylor & Francis Group. London and New York. 2007. P. 55

³⁷ Pasakytina, jog viena iš Prancūzijoje vykstančių ginčų temų yra susijusi su pagrindinių teisių ir pagrindinių vertybių bei žmogaus orumo, kuris yra daugiau moralinė nei teisinė vertybė, samprata. Žr. Scoffoni G. The Protection of Human Rights in France // Human Rights in Asia. A Comparative Legal Study of Twelve Asian Jurisdictions, France and The USA. Edited by R. Perenboom, C. J. Petersen and A. H. Y. Chen. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group. 2006. P. 68.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.

smas apibūdino išvada, jog „žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su žmogaus galimybe gauti iš įvairių šaltinių informaciją“, rodo „šios laisvės vieta pagrindinių teisių ir laisvių sistemoje“³⁹. Taigi autorius užsimena egzistuojant pagrindinių teisių sistemą, kurioje teisės išdėstytos tam tikra tvarka pagal jų reikšmę, tačiau teisių vieta nėra hierarchinė: „formalios hierarchijos tarp teisių ir laisvių Lietuvos Konstitucija nenumato. Galbūt Konstitucijoje garantuotas vienos ar kitos laisvės apsaugos lygis bent netiesiogiai padėtų geriau suvokti jos vietą pagrindinių teisių sistemoje. Be to, kalbant apie teisę į informaciją, negalima pamiršti mūsų minėtos šios teisės institucinės sampratos, kad „laisvas ir nevaržomas keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinų procesų veiksnys“⁴⁰.

Pažymėtina, kad žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių samprata konstitucinėje jurisprudencijoje dažnai apibrėžiama išryškinant žmogaus teisių reikšmę per jų vertingumą, t. y. nurodant, dėl kokių priežasčių jos yra vertingos⁴¹ ir todėl svarbios (visuotinai ir kiekvienam asmeniui). Jos suvokiamos kaip asmenų veikimo tam tikroje gyvenimo srityje garantijos⁴², viena iš būtinų gyvybinių poreikių tenkinimo sąlygų, viena iš būtinų deramos padėties visuomenėje užsitikrinimo sąlygų⁴³, prielaidos kitoms konstitucinėms ar įgytomis teisėmis įgyvendinti⁴⁴ bei užtikrinti,⁴⁵ viena pagrindinių prielaidų

³⁹ Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje. *Jurisprudencija*. 1998. T. 9 (1). P. 127.

⁴⁰ Ten pat. P. 129.

⁴¹ Žodis „vertybė“ *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* aiškinaamas kaip reiškiantis „vertę, vertingumą“. Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 924.

⁴² Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimą, kuriame Teismas apibūdino teisę į susivienijimus arba asociacijų laisvę: „[...] Konstitucijos 35 straipsnyje įtvirtinta viena pagrindinių demokratinės valstybės piliečio teisių – teisė į susivienijimus, arba asociacijų laisvę. Teisė į susivienijimus yra viena iš pilietinio ir politinio veikimo garantijų“. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 105-3894.

⁴³ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. liepos 4 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimus, kuriuose Teismas apibūdino teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą: „[...] Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė laisvai pasirinkti darbą bei verslą yra viena iš būtinų žmogaus, asmenybės gyvybinių poreikių tenkinimo, deramos padėties visuomenėje užsitikrinimo sąlygų.“ *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 23-666; 2002. Nr. 113-5057; 2003. Nr. 68-3094; 2004. Nr. 181-6708; 2004. Nr. 186; 2005. Nr. 1-7.

⁴⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą, kuriame Teismas apibūdino piliečio teisę gauti teisingą užmokestį už darbą: „[...] Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno piliečio teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą. Ši konstitucinė teisė – daugelio kitų konstitucinių teisių įgyvendinimo prielaida, *inter alia* Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintos nuosavybės teisės viena iš svarbiausių įgyvendinimo prielaidų.“ *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 181-6708; 2004. Nr. 186. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimą, kuriame Teismas apibūdino asmens kilnojimosi laisvę, teisę pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, laisvai išvykti iš Lietuvos: (šios teisės) „sudaro prielaidas įgyvendinti kai kurias kitas žmogaus teises ir laisves: teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą, teisę į nuosavybę, teisę į mokslą ir kt.“ *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimus, kuriuose Teismas apibūdino asmens konstitucinę laisvę nekludomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas: „Ši laisvė – svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, ka-

patenkinti kitus teisėtus asmenų interesus;“⁴⁶ jos yra visuomenės solidarumo idėjos išraiška⁴⁷ ir t. t. Vadinasi, konkrečių žmogaus teisių vertingumo apibrėžimas gali rodyti jų vietą tarp kitų žmogaus teisių.

Kalbant apie konstitucinių vertybių sisteminių išdėstymą tam tikra seka, cituotinas E. Jarašiūnas, kuris žmogaus teises dėl prigimtinio jų pobūdžio konstitucinio įtvirtinimo iškelia virš kitų konstitucinių vertybių: autorias nuomone, žmogaus teisės ir laisvės traktuotinos kaip pirminis ir svarbiausias pradai, teisiųjų vertybių skalėje užimantis aukščiausias vietą.⁴⁸ Žmogaus teisių ir laisvių pirmumą pripažįsta ir Konstitucinis Teismas. Jas Teismas vadina „didžiausia teisine vertybe“⁴⁹. Kita vertus, derėtų atsižvelgti į tai, jog Teismas nustatė taisyklę, neleidžiančią vienų konstitucinių vertybių išskelti aukščiau kitų: Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisiniu reguliavimu vienos konstitucinės vertybės nega-

dangi asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių tik turėdamas laisvę nekludomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją“. Be to, dar didesnė šios laisvės vertė atskleidžiama šiuose nutarimuose: „Konstitucinė laisvė nekludomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų.“ *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 104-4675.

⁴⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimą, kuriame Teismas apibūdino konstitucinę žmogaus būsto neliečiamumo garantiją: Konstitucijos 24 straipsnyje yra įtvirtintas žmogaus būsto neliečiamumo principas. Konstitucine žmogaus būsto neliečiamumo garantija – žmogaus būsto saugumo nuo pašalinių įsibrovimo laidavimu yra užtikrinamas ir kitos asmens konstitucinės teisės ir laisvės: teisė į privatumą, teisė į nuosavybę ir kt., taip pat jo gyvybinių teisių. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7.

⁴⁶ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimus, kuriuose Teismas apibūdino piliečio teisę gauti teisingą užmokestį už darbą: „Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą [...] apskritai reiškia, kad valstybės tarnautojų darbo užmokestis, kuris yra viena pagrindinių prielaidų realizuoti kitus teisėtus jų interesus, turi būti nustatomas įstatymu ir mokamas įstatymų nustatytu laiku.“ *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 107-3885; 2004. Nr. 181-6708; 2004. Nr. 186.

⁴⁷ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimą, kuriame Teismas apibūdino piliečio teisę į socialinę apsaugą valstybės socialinės orientacijos kontekste: „Aiškindamas Konstitucijos 52 straipsnį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota, jos kiekvienas pilietis turi teisę į socialinę apsaugą; kad socialiniam aprūpinimui, t. y. visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie dėl įstatymuose numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas; kad socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsaugoti nuo galimų socialinių rizikų [...]“. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 19-623.

⁴⁸ Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999. T. 12(4). P. 50

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 126-2962; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 15-314; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 101-2916. E. Jarašiūno nuomone, „Formaliai nėra vienai teisei vertybei nesuteikta pirmenybė, bet klausimo sprendimas iš esmės susietas su atsakymu į vieną klausimą: ar nebus pažeista žmogaus teisės esmė. Sprendimo pirmenybė – žmogaus teisės ir laisvės yra didžiausia teisinė vertybė“ (prieš valstybės paslapčių apsaugą). Žr. Jarašiūnas, E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje. *Jurisprudencija*. 1998. T. 9(1). P. 130.

lima priešinti kitoms konstitucinėms vertybėms, išskelti virš jų.⁵⁰ Vis dėlto šis reikalavimas, manytina, išreikšdamas vertybių pusiausvyros (kuri gali būti pasiekiamą ribojant tam tikras konstitucines vertybes) siekį, įtvirtina galimybę sukurti įvairių lygių konstitucinių vertybių sistemą.

Reikėtų pasakyti, jog vertybių pavadinimai konstitucinėje jurisprudencijoje sufleruoja galimybę šias vertybes išdėstyti pagal jų svarbumą (terminai „ypatingos vertybės“⁵¹; „ypatingos konstitucinės vertybės“⁵²; „aukščiausioji vertybė“⁵³; „viena svarbiausių visuomenės vertybių“⁵⁴; „viena svarbiausių teisinės valstybės vertybių“⁵⁵; „pačios svarbiausios, universalios konstitucinės vertybės“⁵⁶; „visuotinė vertybė“⁵⁷ rodo šalia žmogaus teisių ir laisvių egzistuojančias vertybes, t. y. vertybių sistemą apskritai), tačiau visuomet derėtų atsižvelgti į epitetų, pažyminčių vertybių išskirtinumą, naudojimo kontekstą. Iš jo paaiškėja ir vertybių apibendrinimo laipsnis, kurio nustatymas konkrečiame konstituciniame ginče gali kelti keblumų. H. L. Tribe ir C. M. Dorfas patvirtina, kad kuo abstrakčiau nustatoma jau saugoma teisė, tuo aiškiau, kad pareiškta teisė pateks į apsaugos zoną. Abstraktumo lygis rodo vertybinius pasirinkimus.⁵⁸ W. A. Kaplinas pripažįsta, jog vertybinius požiūris į žmogaus teises kelia problemų dėl bendrumo (apibendrinimo) lygio. Autorius teigia, jog aktyvėja ginčai dėl bendrumo, kuriuo vertybė turi būti konstatuota.⁵⁹ R. Alexy nuomone, konstitucinių teisių teorijos, tarp jų ir vertybių teorija, taip pat iškelia teisių abstraktumo

laispni problema.⁶⁰ Kaip nustatoma tam tikros teisės ar laisvės apimama saugoma sritis ir ar pareiškėjų kvestionuojama teisė ar laisvė patenka į nustatytos apimties saugomos teisės ar laisvės sferą, matyti ir iš konstitucinės jurisprudencijos, kaip Teismas atiboja tam tikros teisės saugomą teisinę erdvę. Konstitucinis Teismas 1997 m. vasario 13 d. nutarime⁶¹ pareiškėjo šioje byloje keliamus alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklamos draudimo teisėtumo klausimus pripažino spęstinus tik platesniame kontekste, tiriant informacijos laisvės sampratą ir galimybes tą laisvę riboti; informacijos laisvę Teismas apibūdino plačiaja prasme kaip apimančią „žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimą laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę“. Didesnis minėtos laisvės apibendrinimo lygis ir pareiškėjo kvestionuojamos situacijos nagrinėjimas platesniame kontekste leido Teismui priimti sprendimą žvelgiant platesniu mastu.

Taigi Konstitucinis Teismas nepateikė baigtinio konstitucinių vertybių sąrašo. Ginčai dėl konstitucinių vertybių išdėstymo tam tikra tvarka (jų sistemos, hierarchijos), konstitucinių teisių ir kitų konstitucinių vertybių bei atskirų žmogaus teisių išdėstymo sistemoje spęstini atsižvelgiant į jų reikšmę, nustatomą atsižvelgiant į jų vertę ir apibendrinimo lygį konkrečiu atveju. Principinė nuostata – žmogaus teisės gali įgyti prioritetą (bet ne hierarchinį) viena kitos atžvilgiu, o žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių santykiyje hierarchiškai aukštesnės yra žmogaus teisės.

4. KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ AIŠKINIMO ŠALTINIAI

Susidūrus su problema – kokiuose šaltiniuose oficialus konstitucijos interpretuotojas turi ieškoti konstitucinių vertybių – randama įvairių atsakymų. Diskusija dėl galimybės aiškinti konstituciją naudojantis vadinaisiais nekonstituciniais šaltiniais (pavyzdžiui, prigimtine teise,⁶² neutraliais principais, protu, tradicija, susitarimu⁶³), W. A. Kaplino nuomone, galų gale buvo sustabdyta, tvirtinant, jog konstitucijos tekstas, autentiška jo rengimo istorija ir konstitucijos struktūra yra tinkami ir naudingi konstitucinių vertybių paieškos šaltiniai.⁶⁴

Panagrinėjus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, pateikiančią išplėtotą Konstitucijos sampratą („Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluo-tėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 81-2903. Ši taisyklė pakeičyta ir 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime (Teismas taip pat neleidžia vienos konstitucinės vertybės aukoti kitos konstitucinės vertybės labui); šiuose abiejuose aktuose Teismas vertino prokuroro nepriklausomumo organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant bei Tautos atstovybės – Seimo – konstitucinės kontrolės funkcijos ir jo įgaliojimų šioje srityje santykį. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 127-4849.

⁵¹ Taip įvardijamos žmogaus gyvybė ir orumas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.

⁵² Taip įvardijamos Konstitucijos 1 skirsnyje įtvirtintos vertybės, o konkrečiai – lietuvių kalba, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 52-2025.

⁵³ Taip įvardijama gyvybė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.

⁵⁴ Taip įvardijama žmogaus ir visuomenės sveikata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 72-3080.

⁵⁵ Taip įvardijama asmens teisė kreiptis į teismą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 24-1004.

⁵⁶ Taip įvardijamos Respublikos Prezidento priesaikoje atspindėtos vertybės Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 124-5643.

⁵⁷ Taip įvardijama žemė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. kovo 8 d., 1996 m. rugsėjo 25 d., 1998 m. spalio 27 d. nutarimuose. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 42-771; 1995. Nr. 22-516; 1996. Nr. 92-2173; 1998. Nr. 95-2642.

⁵⁸ Žr. Tribe H. Lawrence, Dorf C. Michael. Lewels of Generality in the Definition of Rights. *The University of Chicago Law Review*. Vol. 57. No. 4 (Autumn, 1990), P. 1058.

⁵⁹ Žr. Kaplin W. A. *The Concepts and Methods of Constitutional Law*. United States of America: Karolina Academic Press. 1992. P. 130.

⁶⁰ Žr. Alexy R. A. *Theory of Constitutional Rights*. United States: Oxford University Press. 2002. P. 12.

⁶¹ Žr. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 15-314.

⁶² Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas – konstitucinis principas!

⁶³ Žr. Ely J. H. On Discovering Fundamental Values. *A Constitutional Law Anthology*. Edited by Michael J Glennon. United States of America: Anderson Publishing Co, 1992. P. 57.

⁶⁴ Žr. Kaplin W. A. *The Concepts and Methods of Constitutional Law*. United States of America: Karolina Academic Press. 1992. P. 130

konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės;“ „Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą“), darytina išvada, jog konstitucinių vertybių šaltiniais tampa tiek Konstitucijos tekstas (Konstitucijos normos, principai), tiek jos dvasia (išvedama iš konstitucinio reguliavimo visumos)“.⁶⁵ Tai, kad Konstitucijos giluminės, pamatinės vertybės yra išvedamos iš konstitucinių normų, konstitucinių principų ir konstitucinio reguliavimo visumos, patvirtina ir V. Sinkevičius.⁶⁶

Siekdamas išryškinti konstitucines vertybes, Teismas vadovaujasi privalomo visapusiško Konstitucijos aiškinimo (t. y. aiškinimo, pasitelkus visus taikomus teisės aiškinimo metodus) metodologine pozicija. Jis teigia: „Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją“.⁶⁷

Taigi Konstitucijos tekstas ir jos kontekstas, interpretuoti pasitelkus visus taikomus teisės aiškinimo metodus, oficialiam Konstitucijos interpretuotojui tampa konstitucinių vertybių šaltiniais.

⁶⁵Su autentiška Konstitucijos rengimo istorija kaip jos vertybių „atpažinimo“ šaltiniu Konstitucinis Teismas „susiduria ypač tada, kai konkrečioje byloje reikia interpretuoti Konstitucijos 23 straipsnio, kuriame apibrėžtas nuosavybės neliečiamumo principas, turinį“; istorinį Konstitucijos interpretavimo metodo taikymą Konstitucinio Teismo darbe iš esmės lėmė trys 1990 m. kovo 11 d. priimti Nepriklausomos Valstybės atstatymo aktai. Žr. Žilys J. Konstitucinio Teismo sprendimai – jų teisinė prigimtis ir galia. *Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1997. P. 20–22. Be to, paminėtina, kad į Konstitucinio Teismo *travaux préparatoires* atsižvelgiama, kai aiškinamas ordinarinio teisinio reguliavimo turinys sprendžiant, ar jis atitinka Konstituciją.

⁶⁶Sinkevičius V. *Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos* <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/17.pdf>> [žiūrėta 2007 12 10].

⁶⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094. E. Kūris tvirtina, jog „[...] visiškai tokia pačia principine nuostata, nors atskirai neaptariant sprendimo metodologijos, buvo nuosekliai vadovaujama si ankstesniuose, taip pat didelį atgarsį sukėlusiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose. Šiame kontekste paminėtini Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. ir 2003 m. birželio 10 d. nutarimai“. Žr. Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*. 2006. T. 12(90). P. 10.

5. VALSTYBĖS CHARAKTERISTIKA IR ŽMOGAUS TEISĖS KAIP KONSTITUCINĖS VERTYBĖS

Kriterijus, pagal kurį nustatoma konstitucinio reguliavimo aiškinimo žmogaus teisių srityje priklausomybė tam tikrai žmogaus teisių ir laisvių aiškinimo teorijai – mūsų nagrinėjamoju atveju – vertybinei teorijai – yra požiūris į valstybę, asmens ir valstybės bei valstybinės bendruomenės sąsajos ypatumai (tas kriterijus autorių apibrėžiamas kaip šių teisių ir laisvių ryšys su valstybe;⁶⁸ kaip ypatingas požiūris į valstybę ir specifiniai ryšio tarp asmens ir valstybinės bendruomenės suvokimai⁶⁹). Taigi pirmiausia būtina išsiaiškinti, kokie šių subjektų tarpusavio ryšiai atsispindi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Minėtąjį kriterijų konstitucinėms nuostatomis dėl žmogaus teisių ir laisvių atskleisti (atsižvelgiant į konkrečias valstybės charakteristikas) galima taikyti ir dėl tos priežasties, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas remdamasis Konstitucijos aiškinimo doktrina pabrėžė, kad kiekvienas teisės institutas, visos Konstitucijos nuostatos turi būti aiškinamos vadovaujantis teisinės valstybės principu: „Kiekvieno teisės instituto atitikimas Konstitucijai turi būti vertinamas pagal tai, ar jis atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus“⁷⁰; „[...] visos Konstitucijos nuostatos yra aiškintinos konstitucinio teisinės valstybės principo, Konstitucijoje įtvirtintos teisinės valstybės sampratos kontekste, taip pat kad visų Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste yra būtina Konstitucijos išsamaus aiškinimo prielaida“.⁷¹ Be to, tame pačiame nutarime, aiškinant konstitucinę valstybės (valstybinės) tarnybos sampratą, patvirtinta, kad Konstitucijoje įtvirtintas universalus konstitucinis teisinės valstybės principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema bei pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, saugomas ir ginamas vertybes.

Taip konstitucinio teisinės valstybės principo turinio aiškinimas⁷² leidžia konstituciniam žmogaus teisių ir laisvių srities suvokimui pritaikyti vertybinį aspektą. Teisinės valstybės principo atspindimi su žmogaus teisių ir laisvių konstituciniu reguliavimu susiję elementai

⁶⁸Žr. Goerlich H. *Fundamental Constitutional Rights: Content, Meaning and General Doctrines. The Constitution of the Federal Republic of Germany. Essays on the Basic Rights and Principles of the Basic Law with a Translation of the Basic Law*. (ed. Ulrich Karpen). Baden – Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1988. P. 57.

⁶⁹Žr. Böckenförde E. W. *State, Society and Liberty. Studies in Political Theory and Constitutional Law*. St. Martin's Press, New York, 1991. P. 199. Kokios žmogaus teisių apsaugos pareigos tenka valstybei, įstatymų leidėjui, remdamasis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, iliustruoja E. Jarašiūnas. Žr. Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencinė konstitucija*. 1999. T. 12(4). P. 51.

⁷⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 42-1345; atitaisymas – 1999. Nr. 43.

⁷¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 181-6708. Nr. 186

⁷²Tai nenuostabu, juk pati teisinė valstybė vadinama Vakarų teisės tradicijos vertybe.

išreiškiami ne viename Konstitucinio Teismo akte. Teismas konstatuoja, jog „[...] konstitucinio teisinės valstybės principo turinys yra atskleistas [...] atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai: žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos (apimančio *inter alia* žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimą) [...] turinį“.⁷³ Konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių gynimo principas apibūdinamas nurodant, jog šio principo turinys atskleidžiamas daugelyje Konstitucijos normų.⁷⁴ Iš konstitucinių žmogaus teisių apsaugos principų Teismas tiesiogiai mini, pavyzdžiui, šį: ribojimai gali būti nustatomi tik įstatymu, nepažeidžiant pusiausvyros tarp siekiamo tikslo ir teisės apribojimo (1998 m. kovo 10 d. nutarimas⁷⁵ ir kt.).

Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas yra „ir vienas iš Lietuvos Respublikos, kaip demokratinės teisinės valstybės, konstitucinės santvarkos pagrindų: demokratinės teisinės valstybės vienas iš svarbiausių uždavinių – ginti ir saugoti šias teises ir laisves. Prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas Konstitucijoje suponuoja įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą leidžiant asmens ir valstybės santykius reguliuojančius teisės aktus vadovautis žmogaus teisių ir laisvių prioritetu, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones, jokių būdu šių teisių ir laisvių nepažeisti ir neleisti, kad jas pažeistų kiti“; „Konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas suponuoja tai, kad negali būti nustatyta tokia šių teisių ir laisvių įgyvendinimo tvarka, kad jų įgyvendinimas priklausytų nuo teisės nepagrįstų valstybės institucijų, pareigūnų ar kitų asmenų sprendimų“.⁷⁶

Teigiama, kad prigimtinio žmogaus teisių ir laisvių pobūdžio bei juo persmelkiamo įvairių Konstitucijos nuostatų aiškinimas „tapo Konstitucinio Teismo plėtojamos pagrindinių teisių doktrinos pagrindu“⁷⁷: „Paprastai įstatymo normoje prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis nėra tiesiogiai įtvirtinamas. Tai visų pirma yra teisės doktrinos dalis. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinus žmogaus teisių ir laisvių prigimtinę esmę, bet koks žmogaus teisių ir laisvių aiškinimas galimas tik pripažįstant jų prigimtinių pobūdį, t. y. prigimtine teise tapo pozityviosios teisės dalimi. Tai yra konstitucinis pagrindas žmogaus teises ir laisves traktuoti kaip pirminį ir svarbiausią pradą, teisinių vertybių skalėje užimančią aukščiausią vietą. Būtent šios nuostatos

ir tapo Konstitucinio Teismo plėtojamos pagrindinių teisių doktrinos pagrindu“.⁷⁸

Teisingumo principo, kaip teisinės valstybės pagrindo, įgyvendinimo svarbą Konstitucinis Teismas pažymėjo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime: „Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambulėje. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrų interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos“.⁷⁹ Tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo, Konstitucinis Teismas įtvirtino ir 2003 m. birželio 10 d.⁸⁰ bei 2004 m. sausio 26 d.⁸¹ nutarimuose.

Neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas ir būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga yra asmens teisių ir laisvių teismo gynimo garantija⁸² – procesinio pobūdžio garantija, esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas.⁸³

Kita esminė valstybės charakteristika (be demokratinės valstybės ir teisinės valstybės principo konteksto), į kurią derėtų atsižvelgti interpretuojant žmogaus teises kaip konstitucines vertybes, konstitucinėje jurisprudencijoje yra socialiai orientuotos valstybės kontekstas. Aiškindamas Konstitucijos 52 straipsnio turinį, 1997 m. kovo 12 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 52 straipsnio nuostatomis „išreiškiamas valstybės socialinis pobūdis, o socialiniam aprūpinimui [...] pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas“⁸⁴. Atskleisdamas valstybės socialinės orientacijos principą ir dėl jo valstybei priklausančias pareigas jos nariams, 2003 m. gruodžio 3 d. nutarime Teismas paaiškino, jog „pagal Konstituciją valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka pareiga rūpintis savo nariais senatvės, invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais Konstitucijoje bei įstatymuose numatytais atvejais. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsaugoti nuo galimų socialinių rizikų“⁸⁵ 2005 m. vasario 7 d. nutarime Teismas įtvirtino, jog „[...] pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota [...]“; „[...] Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos,

⁷³ Ten pat.
⁷⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 25-650.

⁷⁵ Žr. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 25-650.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7.

⁷⁷ Kad žmogaus teisių doktrina Lietuvoje formavosi kaip europinės žmogaus teisių kultūros dalis, grindžiama prigimtinių teisių nuostatomis, teigia ir T. Birmontienė bei jai antrina K. Miliauskaitė. Žr. Birmontienė T. Žmogaus teisių raida ir perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija. Teisinės valstybės link*. 2000. T. 15 (7). LTU. P. 66; Miliauskaitė K. *Žmogaus teisių sistema civilizacijų sambūvyje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (01 S) Vilnius: LTU, 2004. P. 105–106.

⁷⁸ Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999. T. 12(4). P. 50.

⁷⁹ *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 106-2381.

⁸⁰ Žr. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 57-2552. Šiame nutarime Teismas vartoja formuluotę „teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai *inter alia* reiškia [...]“.

⁸¹ Žr. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 15-465. Šiame nutarime Teismas vartoja formuluotę „[...] konstitucinis teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti [...] paisoma prigimtinio teisingumo [...]“.

⁸² Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 146-5311.

⁸³ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 54-1588.

⁸⁴ *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 23-546.

⁸⁵ *Valstybės žinios*. Nr. 115-5221.

laiduojančios teisę į socialinį aprūpinimą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones [...]“⁸⁶. J. Žilys, tyręs Konstitucijos socialines prasmes, pastebėjo, jog „Šiuolaikinėje konstitucinėje jurisprudencijoje vis aiškiau pastebima, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje ne tik nekvestionuojamas socialinis valstybingumas – vis intensyviau yra disponuojama konstitucinėmis vertybėmis, postuluojančiomis valstybės socialines priedermes“.⁸⁷

Taigi vertybinis nuostatų, susijusių su konstituciniu žmogaus teisių įtvirtinimu (ne tik socialinių teisių, bet ypač jų), interpretavimas valstybės charakteristikų, išreiškiamų konstituciniais principais, kontekste konstitucinėje jurisprudencijoje lemia valstybės išpareigojimus jų atžvilgiu. Kadangi Konstitucija įtvirtina, saugo ir gina konstitucines vertybes, o tarp jų – ir žmogaus teises, vadinasi, valstybė jokia būdu negali žmogaus teisių vertybinio statuso paneigti. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime Teismas konstatavo: „Tad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas kuris nors konstitucinis principas, nes taip būtų paneigti arba iškreipti tie siekiai ir/arba vertybės, kuriuos Tauta įtvirtino savo priimtoje Konstitucijoje ir kuriuos Tauta – suvereni Lietuvos valstybės kūrėja (Konstitucijos 2 straipsnis) savo sukurtą valstybę konstituciškai įpareigojo saugoti ir ginti“.⁸⁸

Žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių samprata leidžia teigti, jog šios vertybės negali būti paneigtos kituose, žemesnės galios teisės aktuose; jos turi būti visokeriopai puoselėjamos ir saugomos įstatymų leidėjo;⁸⁹ Konstitucijos paskirtis – užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą.⁹⁰

⁸⁶ *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 19-623.

⁸⁷ Žilys J. Konstitucijos socialinės prasmės. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. Nr. 4 (spalis–gruodis). 2007. P. 320–321.

⁸⁸ Negalimumą Konstitucijos nuostatas aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kitų konstitucinių nuostatų turinys ir dėl to iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyrą, Konstitucinis Teismas įtvirtino 2003 m. liepos 4 d. nutarime, 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarime, 2004 m. kovo 31 d. išvadoje, 2004 m. balandžio 15 d. nutarime, 2004 m. gegužės 13 d. nutarime, 2004 m. liepos 1 d. nutarime, 2005 m. vasario 10 d. sprendime, 2005 m. liepos 8 d. nutarime, 2006 m. sausio 16 d. nutarime, 2006 m. kovo 14 d. nutarime, 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, 2006 m. birželio 6 d. nutarime.

⁸⁹ Žr. 2000 m. birželio 13 d. ir 2004 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose, sistemškai aiškindamas Konstitucijos 38 ir 39 straipsnių nuostatas, kuriose Teismas aptarė šeimos, motinystės, tėvystės ir vaikystės konstitucines vertybes: „Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos išreiškia valstybės išpareigojimą įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad šeima, taip pat motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos.“ *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 49-1424; 2004. Nr. 38-1236; atitaisymas – 2004. Nr. 57.

⁹⁰ Žr. 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame Teismas apibūdino žmogaus gyvybės ir orumo konstitucines vertybes: „[...] žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastąją esmę, yra aukščiau įstatymo. Atsižvelgiant į tai, žmogaus gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės. Konstitucijos paskirtis tokiu atveju yra užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą. Šie reikalavimai keliami visų pirma pačiai valstybei.“ *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.

IŠVADOS

Siekiant išaiškinti žmogaus teisių nuostatų (konstitucinių nuostatų, reguliuojančių žmogaus teisių ir laisvių srities pagrindus) turinį (siekiant išspręsti konstitucinį ginčą dėl teisių pusiausvyros bei teisių ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyros išlaikymo ir teisių ribų nustatymo – tai bus atskiro straipsnio nagrinėjimo objektas), šios nuostatos konstitucinėje praktikoje pradedamos aiškinti nuo konkrečios žmogaus teisės įvardijimo konstitucine vertybe. Taip sukuriama nagrinėjamos žmogaus teisės aiškinimo kontekstas, kuriame atveriamas glaustos konstitucinės nuostatos turinys, atsižvelgiant į jos saugomos srities vertingumą (žmogaus teisės reikšmę).

Kuriant žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių sistemą sunkumų kyla dėl šios sistemos sudėtinių dalių išryškavimo dėl jų įvairaus apibendrinimo lygio. Problema sprendžiama pateikiant tik pavyzdinį tokios sistemos elementų sąrašą bei kuo labiau apibendrinant konstitucinę vertybę.

Konstitucinių vertybių interpretavimo šaltiniais nurodant Konstitucijos tekstą ir jos dvasią, kad jų aiškinimas būtų išsamus, būtina taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus.

Vertybiniu požiūriu į konstitucinį reguliavimą, įtvirtinantį žmogaus teisių ir laisvių sistemą, jų garantijas, teisių ir laisvių ribojimo pagrindus bei sąlygas, atskleidžiama ir žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinio instituto apsaugos logika – kadangi žmogaus teisės yra vertybės, jos turi būti saugomos. Ši logika lemia, kad žmogaus teisės kaip konstitucinės vertybės interpretuojamos atsižvelgiant į konstitucinio teisinės valstybės principo, demokratinės valstybės principo, socialiai orientuotos valstybės ir jų elementų charakteristikas.

Apibendrintai galima teigti, jog konstitucinėmis vertybėmis vadintina tai, kas pilietinės Tautos konstituciškai įtvirtinta ir todėl turi būti visokeriopai puoselėjama ir saugoma, kas negali būti paneigiama įstatymų leidėjo ar kitų teisėkūros subjektų teisiniu reguliavimu.

LITERATŪRA

1. Alexy, R. *A Theory of Constitutional Rights*. United States: Oxford University Press. 2002
2. Böckenförde, E. W. *State, Society and Liberty*. Studies in Political Theory and Constitutional Law. St. Martin's Press, New York, 1991.
3. Ely, J. H. On Discovering Fundamental Values. *A Constitutional Law Anthology*. Edited by Michael J Glennon. United States of America: Anderson Publishing Co, 1992.
4. Goerlich, H. *Fundamental Constitutional Rights: Content, Meaning and General Doctrines. The Constitution of the Federal Republic of Germany*. Essays on the Basic Rights and Principles of the Basic Law with a Translation of the Basic Law. (ed. Ulrich Karpen). Baden – Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1988.
5. Jarašiūnas, E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje. *Jurisprudencija*. 1998. T. 9(1).

6. Jarašiūnas, E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999. T. 12(4).
7. Kaplin, W. A. *The Concepts and Methods of Constitutional Law*. United States of America: Karolina Academic Press. 1992.
8. Kūris, E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*. 1999. Nr. 2(14).
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 110-4512
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007-. Nr. 110-4511
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 127-4849.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 90-3529, atitaisymas – Nr. 137.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 88-3475, atitaisymas – 2006. Nr. 137.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 36-1292.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 113-4131.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 87-3274.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 63-2235.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 19-623.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 9-289.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 181-6708. Nr. 186.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 146-5311.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 105-3894.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 81-2903.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 38-1236; atitaisymas – 2004. Nr. 57.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 15-465.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 115-5221.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 57-2552.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 93-4000.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 28-1003.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 18-561.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 80-2423.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 54-1588.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 49-1424.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 39-1105.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 3-78.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 101-2916.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 42-1345; atitaisymas – 1999. Nr. 43.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 25-650.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 23-546.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 15-314.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 126-2962.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 114-2643.
46. Sinkevičius, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/17.pdf>> [žiūrėta 2007 12 10].
47. Smith, R. *Texts and Materials on International Human Rights*. Routledge.Cavendish. Taylor & Francis Group. London and New York. 2007.
48. Tribe, H. Lawrence, Dorf C. Michael. *Lewels of Generality in the Definition of Rights // The University of Chicago Law Review*. Vol. 57. No. 4 (Autumn, 1990).
49. Žilys, J. Konstitucijos socialinės prasmės. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2007. Nr. 4 (spalis–gruodis).

VALUE THEORY OF HUMAN RIGHTS AND ITS DIFFICULTIES

Lina Belūnienė*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The values approach or value theory, which is used to interpret the content of the constitutional provisions in the sphere of human rights is under consideration in this article. The value theory is one of the theories which could be used to interpret the content of such constitutional provisions. It is concluded that the status of human rights as constitutional values is a methodological background for the Constitutional Court considering the content of constitutional provisions in this sphere. This status of human rights helps the Constitutional Court to deal with situations when a conflict between human rights and other constitutional values arises.

In order to answer a question what kind of values qualify for use as reference points to constitutional interpretation, it is

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, doctoral student.

analysed whether a list of constitutional values exists and what their hierarchical order is (in the context of human rights or human rights and other constitutional values). The author addresses the problem of different levels of abstraction of the constitutional values in the constitutional jurisprudence. A possible way to solve this arising problem would be a higher level of abstraction identifying constitutional values.

Seeking to answer the question where these values may be found, it is concluded that the sources of constitutional values are the text of the Constitution (its norms and principles) and its spirit (deduced from the whole constitutional regulation).

The values approach which is used to interpret the content of constitutional provisions in the sphere of human rights related to the characterization of a state as Rule of Law state, democratic state and socially oriented state. This characterization is expressed in the constitutional principles which also are examined in this article. In this context the values approach determines obligations of the state in the constitutional jurisprudence. Because the Constitution embeds, safeguards and protects constitutional values (among them human rights), the state cannot deny the status of human rights as constitutional values in any way.

As accepted in the jurisprudence of the Constitutional Court, constitutional value could be defined as something which is embedded in the Constitution by the Civil Nation and which as such must be enshrined and safeguarded in every possible way and cannot be denied by a legislator or other legislative bodies in their legal regulation.

Keywords: human rights, the values approach or value theory, a system of values, sources of values, state obligation.